การพัฒนาหลักสูตรทัศนศิลป์ ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนกันตังรัษฎาศึกษา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 13

Lower Secondary School Visual Arts Curriculum Development, Kantangratsadasuksa School, Secondary Educational Service Area Office 13

รามริน เกื้อกูล[1] นาตยา ปิลันธนานนท์[2] ศิริรัตน์ ศรีสอาด[3]

Ramrin Kueakoon[1] Nataya Pilanthananond[2] Sirirat Srisa-ard[3]

[1] นิสิตปริญญาโท สาขาหลักสูตรและการสอน (ภาคพิเศษ) คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

[2] รองศาสตราจารย์ ดร. ประจำสาขาหลักสูตรและการสอน คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

[3] อาจารย์ ดร. ประจำสาขาหลักสูตรและการสอน คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อพัฒนาและประเมินหลักสูตรทัศนศิลป์ ระดับมัธยมศึกษาตอนต้นของโรงเรียนกันตังรัษฎาศึกษา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 13 เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ อาจารย์มหาวิทยาลัย ศึกษานิเทศก์ และครูผู้สอนที่มีความรู้และเชี่ยวชาญด้านทัศนศิลป์ รวมทั้งสิ้น 20 คน ผลการวิจัย (1) พบว่า หลักสูตรทัศนศิลป์ ระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นของโรงเรียนกันตังรัษฎาศึกษา ซึ่งประกอบไปด้วย โครงสร้างของหลักสูตร คำอธิบายรายวิชา หน่วยการเรียนรู้ และแหล่งการเรียนรู้ เป็นหลักสูตรที่ใช้หลักวิชาการเป็นฐานความคิดในการบูรณาการกลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ สาขาทัศนศิลป์ เข้ากับกลุ่มสาระการเรียนรู้ต่างๆ ได้แก่ กลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม กลุ่มสาระวิทยาศาสตร์ กลุ่มสาระภาษาต่างประเทศ (ภาษาอังกฤษ) กลุ่มสาระภาษาไทย และกลุ่มสาระคณิตศาสตร์ โดยใช้หลักสูตรทัศนศิลป์เป็นแกนหลัก (2) ผลการประเมินหลักสูตร พบว่า ในภาพรวมหลักสูตรทัศนศิลป์ที่พัฒนาขึ้นอยู่ในระดับดีมาก และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้านทั้ง 4 ด้าน ได้แก่ โครงสร้างหลักสูตร การจัดทำคำอธิบายรายวิชา การจัดทำหน่วยการเรียน และแหล่งเรียนรู้ ได้ผลอยู่ในระดับดีมากในทุกด้านเช่นกัน

คำสำคัญ: หลักสูตรทัศนศิลป์ กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ มัธยมศึกษาตอนต้น

Abstract

This study aimed to develop and evaluate visual arts curriculum at the lower secondary school level at Kantangratsadasuksa School. It was a participatory action research. The samples used in the study were 20 people who were university lecturers, supervisors and teachers with knowledge and expertise in visual arts. The findings of the study were as followed; (1) a lower secondary school visual arts curriculum development, Kantangratsada

Suksa School was initiated. The curriculum consisted of visual arts curriculum, course descriptions, learning units and learning resources. It utilized an academic principle based upon the idea of integrating visual arts to other learning areas namely social studies, sciences, foreign languages (English), Thai language and mathematics by using visual arts as a core curriculum. (2) Overall, the results of the curriculum evaluation showed that visual arts curriculum development was at a very good level. Furthermore, once the visual arts curriculum was evaluated separately into four aspects: visual arts curriculum, course descriptions, learning units and learning resources, the curriculum development was considered at a great level in all aspects as well.

Keywords: Visual arts curriculum, Learning area of arts, Lower secondary level

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาวิจัย

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 ได้กำหนด สาระสำคัญที่มุ่งให้มีการปฏิรูประบบบริหารและจัดการทางการศึกษาให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล มีเอกภาพในเชิงนโยบายและมีความหลากหลายในการปฏิบัติ มีการกระจายอำนาจไปสู่เขตพื้นที่ทางการศึกษาสถานศึกษาและองค์กรปกครองท้องถิ่น โดยเฉพาะมาตราที่ 27 ได้กำหนดให้คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานกำหนดหลักสูตรแกนกลางการศึกษาและให้สถานศึกษาขั้นพื้นฐานมีหน้าที่จัดทำสาระของหลักสูตรในส่วนที่เกี่ยวกับสภาพปัญหาชุมชนและสังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่น ตลอดจนคุณลักษณะอันพึ่งประสงค์ ฉะนั้นครูผู้สอนและผู้จัดการศึกษาจะต้องเปลี่ยนแปลงบทบาทจากการเป็นผู้ชี้นำ ผู้ถ่ายทอดความรู้ไปเป็นผู้ช่วยเหลือส่งเสริม และสนับสนุนผู้เรียนในการแสวงหาความรู้จากสื่อและแหล่งการเรียนรู้ต่างๆ และให้ข้อมูลที่ถูกต้องแก่ผู้เรียน เพื่อนำข้อมูลเหล่านั้นไปใช้สร้างสรรค์ความรู้ของตน เน้นการจัดการเรียนการสอนตามสภาพจริง การเรียนรู้ด้วยตนเอง การเรียนรู้ร่วมกัน การเรียนรู้จากธรรมชาติ การเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง และการเรียนรู้แบบบูรณาการ การใช้การวิจัยเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการการเรียนรู้ การเรียนรู้ คู่คุณธรรม (กรมวิชาการ, 2543, น. 20)

การจัดการศึกษาต้องยึดหลักว่าผู้เรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้ และพัฒนาตนเองได้ และถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด โดยให้สถานศึกษาจัดการเรียนการสอนที่หลากหลายในการจัดการศึกษา มีคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กำหนดหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน นอกจากนี้ยังกำหนดให้สถานศึกษาร่วมกับบุคคล ครอบครัวชุมชน องค์กรชุมชน องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น เอกชน สถาบันศาสนา สถานประกอบการและสถาบันสังคมอื่น ส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนโดยจัดกระบวนการเรียนรู้ภายในชุมชน (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2549, น. 9-12)

ในการจัดหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน จะประสบความสำเร็จตามเป้าหมายที่คาดหวังได้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องทั้งระดับชาติ ชุมชน ครอบครัว และบุคคลต้องร่วมรับผิดชอบโดยร่วมกันทำงานอย่างเป็นระบบและต่อเนื่องในการวางแผนดำเนินการ ส่งเสริมสนับสนุนตรวจสอบตลอดจนปรับปรุงแก้ไข เพื่อพัฒนาเยาวชนของชาติไปสู่คุณภาพตามมาตรฐานการเรียนรู้ที่กำหนดไว้ หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551

นี้ จัดทำขึ้นสำหรับท้องถิ่นและสถานศึกษาได้นำไปใช้เป็นกรอบและทิศทางในการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษาและจัดการเรียน การสอน เพื่อพัฒนาเด็กและเยาวชนไทยทุกคนในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานให้มีคุณภาพด้านความรู้และทักษะที่จำเป็นสำหรับการดำรงชีวิตในสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงและแสวงหาความรู้ เพื่อพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต (กระทรวงศึกษาธิการ, 2551, น. 3)

กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ เป็นกลุ่มสาระการเรียนรู้หนึ่งในแปดกลุ่มสาระการเรียนรู้ที่มุ่งพัฒนาให้ผู้เรียนเกิดความรู้ความเข้าใจ มีทักษะวิธีการทางศิลปะเกิดความซาบซึ้งในคุณค่าของศิลปะ เปิดโอกาสให้ผู้เรียนแสดงออกอย่างอิสระ ในศิลปะแขนงต่างๆ กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะประกอบด้วยสาระสำคัญ คือ ทัศนศิลป์ ดนตรี และนาฏศิลป์ กลุ่มสาระการเรียนรู้นี้ช่วยพัฒนาผู้เรียนให้เกิดความคิดสร้างสรรค์มีจินตนาการทางศิลปะชื่นชมความงามมีสุนทรียภาพ ความมีคุณค่า ซึ่งมีผลต่อคุณภาพชีวิตมนุษย์กิจกรรมทางศิลปะช่วยพัฒนาผู้เรียนทั้งด้านร่างกาย จิตใจ สติปัญญา อารมณ์ สังคมตลอดจนการนำไปสู่การพัฒนาสิ่งแวดล้อม ส่งเสริมให้ผู้เรียนมีความเชื่อมั่นในตนเอง อันเป็นพื้นฐานในการศึกษาต่อหรือประกอบอาชีพได้ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2551, น. 182)

วิชาศิลปะเป็นวิชาที่มุ่งเน้นในการส่งเสริมให้นักเรียนเกิดความคิด ความสามารถในการแสดงออกเชิงสร้างสรรค์ ทำให้นักเรียนมีความเชื่อมั่นในตนเอง และช่วยให้นักเรียนได้พัฒนากระบวนการรับรู้ทางศิลปะจนสามารถค้นพบศักยภาพของตนเอง อีกทั้งยังส่งเสริมให้นักเรียนเกิดความรับผิดชอบ ความมีระเบียบวินัย และสามารถทำงานร่วมกันได้อย่างมีความสุข (กระทรวงศึกษาธิการ, 2551, น. 4)

โรงเรียนกันตังรัษฎาศึกษา เป็นโรงเรียนอยู่ในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 13 ตรัง, กระบี่ ตั้งอยู่ในพื้นที่ตำบลบ่อน้ำร้อน อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง เปิดสอนในช่วงชั้นที่ 3 และ 4 มีนักเรียนทั้งสิ้น 665 คน ครู 45 คน โรงเรียนได้จัดทำหลักสูตรสถานศึกษา โดยการระดมทรัพยากรในท้องถิ่น อาทิ กรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ผู้แทนผู้ปกครอง ครูภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านต่างๆ เข้าร่วมการประชุมสัมมนาและจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา พ.ศ.2551 ได้เริ่มใช้หลักสูตรนี้ในปีการศึกษา 2551 แต่อย่างไรก็ตาม หลักสูตรดังกล่าวยังอิงกับสาระที่กำหนดมาจากส่วนกลางอยู่มาก ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีแนวคิดที่จะพัฒนาหลักสูตรให้สอดคล้องกับสภาพท้องถิ่น ศิลปวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีและ ศาสนา เนื่องจากศิลปะเป็นสิ่งช่วยขัดเกลาและกล่อมเกลาจิตใจให้ใสสว่างและเบิกบานขึ้น ศิลปะมีส่วนสร้างบุคคลมีความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์แบบขึ้น

สภาพปัญหาการจัดการเรียนการสอนศิลปะ โรงเรียนกันตังรัษฎาศึกษา พบว่าผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนในรายวิชาศิลปะอยู่ในระดับต่ำกว่าเกณฑ์ ซึ่งจากการรายงานผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาศิลปะ ทั้งวิชาแกนกลางและรายวิชาเพิ่มเติม ในช่วงชั้นที่ 3 ปีการศึกษา 2554- 2556 นักเรียนมีผลการเรียนคิดเป็นร้อยละ 39.67, 44.05 และ 46.53 ตามลำดับ ซึ่งไม่ผ่านเกณฑ์ที่วางไว้คือ ร้อยละ 70 ทั้งนี้เนื่องจากวิชาศิลปะเป็นวิชาที่เน้นทักษะปฏิบัติ ผู้เรียนจะเกิดการเรียนรู้อย่างเต็มศักยภาพได้ก็ต่อเมื่อมีโอกาสฝึกปฏิบัติจริงและค้นหาคำตอบด้วยตนเอง จึงจะสามารถนำทักษะกระบวนการปฏิบัติไปใช้ และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างมีประสิทธิภาพ (วัฒนา หอมสมบัติ, 2543, น. 111) สถานศึกษาจึงควรจัดการศึกษาที่มุ่งเน้นถึงความสำคัญทั้งด้านความรู้ ความคิด ความสามารถ คุณธรรมและการฝึกทักษะกระบวนการการคิด จัดกิจกรรมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง โดยคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคลของผู้เรียนสถานศึกษาจึงต้องจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา กำหนดเป้าหมาย

มาตรฐาน แผนกลยุทธ์และแผนปฏิบัติการและการติดตามผลหรือทาข้อมูลปรับปรุงพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาให้ทันสมัยมีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียน ผู้ปกครองและท้องถิ่นอย่างแท้จริง (กรมวิชาการ, 2544, น. 3-4)

จากเหตุผลข้างต้นผู้วิจัยจึงต้องการพัฒนาหลักสูตรทัศนศิลป์ โรงเรียนกันตังรัษฎาศึกษาขึ้นโดยการมีส่วนร่วมให้คณาจารย์ในกลุ่มสาระฯ มีส่วนร่วมในการออกแบบหลักสูตร เพื่อให้ได้หลักสูตรที่มีประสิทธิภาพ อันจะทำให้นักเรียนมีพัฒนาการทางความคิดสร้างสรรค์เพิ่มขึ้น

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อพัฒนาหลักสูตรทัศนศิลป์ กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ของโรงเรียนกันตังรัษฎาศึกษา

2. เพื่อประเมินหลักสูตรทัศนศิลป์ กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ของโรงเรียนกันตังรัษฎาศึกษา

ขอบเขตการวิจัย

1. ขอบเขตด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1.1 ประชากร ที่ใช้ในการพัฒนาหลักสูตรทัศนศิลป์ครั้งนี้ คือ ผู้ทรงคุณวุฒิทางด้านหลักสูตรและทัศนศิลป์ ในจังหวัดตรัง

1.2 กลุ่มตัวอย่าง ที่ใช้ในการประเมินหลักสูตรทัศนศิลป์ที่พัฒนาขึ้น ประกอบด้วย ผู้ทรงคุณวุฒิ 3 กลุ่ม ได้แก่ อาจารย์มหาวิทยาลัยที่มีความเชี่ยวชาญด้านทัศนศิลป์ จำนวน 5 คน ศึกษานิเทศก์ที่มีความรู้ความชำนาญด้านหลักสูตรและการสอน จำนวน 5 คน และครูทัศนศิลป์ในเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 13 จำนวน 10 คน

2. ขอบเขตด้านเนื้อหา

หลักสูตรที่สร้างคือหลักสูตรทัศนศิลป์ ระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น ในส่วนของรายวิชาพื้นฐาน โดยมีหลักเกณฑ์ในการพัฒนาหลักสูตรที่สำคัญทางศิลปะ 4 ศาสตร์ด้วยกัน คือ ศิลปปฏิบัติ ประวัติศาสตร์ศิลป์ ศิลปวิจารณ์ และสุนทรียศาสตร์

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาเพื่อพัฒนาหลักสูตรทัศนศิลป์ ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนกันตังรัษฎาศึกษาในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการโดยใช้ระเบียบวิธีการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) มาประยุกต์ในกระบวนการดำเนินการวิจัยและพัฒนาหลักสูตรขึ้น

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1.1 ประชากร ที่ใช้ในการศึกษาและพัฒนาหลักสูตรทัศนศิลป์ครั้งนี้ คือ ผู้ทรงคุณวุฒิทางด้านหลักสูตรและทัศนศิลป์ ในจังหวัดตรัง

1.2 กลุ่มตัวอย่าง ที่ใช้ในการประเมินหลักสูตรทัศนศิลป์ที่พัฒนาขึ้น ประกอบด้วยผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 3 กลุ่ม ได้แก่

1.2.1. อาจารย์มหาวิทยาลัยที่มีความเชี่ยวชาญด้านทัศนศิลป์ โดยการสุ่มแบบเจาะจง จำนวน 5 คน

1.2.2. ศึกษานิเทศก์ที่มีความรู้ความชำนาญ ด้านหลักสูตรและการสอน โดยการสุ่มแบบเจาะจง เนื่องจากโรงเรียนกันตังรัษฎาศึกษาตั้งอยู่ใน เขต สพม. 13 (ตรัง กระบี่) ส่วน สพป. ตรัง เขต 1 และเขต 2 มีศึกษานิเทศก์ด้านทัศนศิลป์ ที่มีการร่วมมือในการทำงานด้านศิลปะร่วมกับ สพม. 13 อยู่สม่ำเสมอ จำนวน 5 คน

1.2.3. ครูทัศนศิลป์ในเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 13 โดยการสุ่มแบบเจาะจง จำนวน 10 คน

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

2.1 หลักสูตรทัศนศิลป์ ระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ โรงเรียนกันตังรัษฎาศึกษา อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง

2.2 แบบประเมินหลักสูตรทัศนศิลป์ที่สร้างขึ้น โดยสร้างแบบสอบถามเพื่อประเมินผลหลักสูตร

3. ขั้นตอนในการสร้างเครื่องมือ

3.1 หลักสูตรรายวิชาทัศนศิลป์ ระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ โรงเรียนกันตังรัษฎาศึกษา อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง

3.1.1 ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาหลักสูตรทัศนศิลป์ ระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ เพื่อใช้เป็นแนวทางในการวิจัยและสร้างเครื่องมือในการพัฒนาหลักสูตรที่สร้างขึ้น

3.1.2 วิเคราะห์กำหนดทิศทาง แล้วจัดทำเป็นร่างหลักสูตรทัศนศิลป์ กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ ระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนกันตังรัษฎาศึกษา ซึ่งมีองค์ประกอบของโครงสร้างหลักสูตรและกระบวนการสร้าง ประกอบด้วย การกำหนดโครงสร้างของหลักสูตร การจัดทำรายวิชาพื้นฐาน (รายวิชาบังคับ) การจัดทำคำอธิบายรายวิชา การจัดทำหน่วยการเรียนรู้ และการกำหนดแหล่งการเรียนรู้ แล้วจึงนำไปให้ผู้ทรงคุณวุฒิประเมิน

3.2 แบบประเมินโครงสร้างหลักสูตรทัศนศิลป์ที่สร้างขึ้น โดยสร้างแบบสอบถามเพื่อประเมินผลหลักสูตรมีขั้นตอน ดังนี้

3.2.1 ศึกษาตำรา เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นแนวทางในการสร้างแบบสอบถาม

3.2.2 สร้างแบบสอบถาม แบบมาตรประมาณค่าและแบบสอบถามปลายเปิด เพื่อประเมินหลักสูตรในด้าน การกำหนดโครงสร้างของหลักสูตร การจัดทำรายวิชาบังคับ การจัดทำคำอธิบายรายวิชา การจัดทำหน่วยการเรียนรู้ และการกำหนดแหล่งการเรียนรู้ แล้วนำไปให้ผู้ทรงคุณวุฒิประเมิน

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

4.1 นำหนังสือขอความร่วมมือในการทำวิจัยจากคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ เสนอต่อผู้อำนวยการโรงเรียนกันตังรัษฎาศึกษา อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง เพื่อการเก็บข้อมูลในการพัฒนาหลักสูตรทัศนศิลป์

4.2 เก็บรวบรวมข้อมูลพื้นฐานจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาหลักสูตรทัศนศิลป์ ระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ โรงเรียนกันตังรัษฎาศึกษา

4.3 สร้างโครงสร้างหลักสูตรทัศนศิลป์ ระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ โรงเรียนกันตังรัษฎาศึกษา

4.4 ผู้ทรงคุณวุฒิประเมินโครงสร้างหลักสูตรที่สร้างขึ้นโดยการตอบแบบสอบถามและให้ข้อเสนอแนะเพิ่มเติมเพื่อให้ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

ค่าสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

สรุปผลการวิจัย

สรุปผลการวิจัยมีดังนี้

1. หลักสูตรทัศนศิลป์ ระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ โรงเรียนกันตังรัษฎาศึกษา อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเขต 13 ที่พัฒนาขึ้น เป็นหลักสูตรที่ใช้หลักวิชาการเป็นฐานความคิดในการบูรณาการกลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ สาขาทัศนศิลป์ กับกลุ่มสาระการเรียนรู้ต่างๆ ได้แก่ กลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม กลุ่มสาระวิทยาศาสตร์ กลุ่มสาระภาษาต่างประเทศ (ภาษาอังกฤษ) กลุ่มสาระภาษาไทย และกลุ่มสาระคณิตศาสตร์ โดยใช้หลักสูตรทัศนศิลป์เป็นแกนหลัก โครงสร้างของหลักสูตรประกอบด้วยรายวิชา 3 รายวิชา ได้แก่ ทัศนศิลป์กับท้องถิ่นของเรา ทัศนศิลป์กับประเทศของเรา และทัศนศิลป์กับสังคมโลก สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น ชื่อรายวิชาเกิดจากการผสมผสานแนวคิดหลักของกลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ สาขาทัศนศิลป์ และกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม เข้าด้วยกัน

2. ผลการประเมินโครงสร้างหลักสูตรทัศนศิลป์ ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนกันตังรัษฎาศึกษา อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง ที่พัฒนาขึ้น ในภาพรวมอยู่ในระดับดีมาก เมื่อพิจารณาในรายละเอียด พบว่า ผู้ทรงคุณวุฒิเห็นว่า องค์ประกอบของหลักสูตรในทุกด้านอยู่ในระดับดีมาก อาทิ โครงสร้างหลักสูตร คำอธิบายรายวิชา การจัดทำหน่วยการเรียนรู้ (ได้แก่ การกำหนดคาบของการเรียนการสอน) และแหล่งการเรียนรู้

การอภิปรายผล

จากผลการประเมินหลักสูตรทัศนศิลป์ทั้ง 4 ด้าน ในด้านโครงสร้างของหลักสูตรที่สร้างขึ้น ส่วนใหญ่ได้รับการประเมินในระดับดีถึงดีมาก นอกจากนั้น ผู้ทรงคุณวุฒิยังได้ให้ข้อเสนอแนะและข้อคิดเห็นเพิ่มเติม ทั้งที่ผู้วิจัยเห็นด้วยเป็นอย่างยิ่งในการปรับแก้ตามคำแนะนำ และข้อเสนอแนะที่ผู้วิจัยขอคงไว้ตามเดิม โดยจะขออภิปรายผลเป็นประเด็นต่างๆ ดังต่อไปนี้

1. โครงสร้างของหลักสูตร

1.1 ผลจากการวิจัยพบว่า การตั้งชื่อรายวิชาทั้ง 3 ระดับชั้นมีความน่าสนใจสามารถดึงดูดความสนใจของผู้เรียนได้ดี กล่าวคือ รายวิชาดังกล่าวจำเป็นจะต้องประกอบไปด้วยบทเรียนหรือหน่วยการเรียนรู้ต่างๆ ที่มีความน่าสนใจและดึงดูดใจผู้เรียน ดังที่ นาตยา ปิลันธนานนท์ (2546, น. 51 – 52) และ รุ่งนภา นุตราวงศ์ (2547, น. 7) กล่าวถึงลักษณะของหน่วยการเรียนรู้ที่ดีและมีคุณค่า ไว้ว่า จะต้องเป็นหน่วยการเรียนรู้ที่น่าสนใจ สร้างความท้าทายให้แก่ผู้เรียนในการแสวงหาคำตอบ สอดคล้องกับชีวิตประจำวัน ประสบการณ์ และสังคมของผู้เรียน

1.2 ผลจากการวิจัยพบว่า โครงสร้างหลักสูตรมีการเชื่อมโยงเนื้อหาสาระในระดับท้องถิ่นสู่ระดับประเทศ ระดับต่างประเทศ และสังคมโลกได้เป็นอย่างดี รวมถึงเนื้อหาของบทเรียนที่มีความทันสมัยนำไปสู่การเรียนรู้ในระดับสากลได้อย่างเหมาะสม ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ นาตยา ปิลันธนานนท์ (2545, น. 58 – 59) ที่กล่าวไว้ว่า การจัดทำโครงสร้างหลักสูตรโดยผู้จัดทำที่มีความรู้ความเข้าใจในด้านขอบข่ายและการจัดลำดับการเรียนรู้โดยคำนึงถึงความเหมือน ความแตกต่างกัน และธรรมชาติของรายวิชาต่างๆนั้น จะส่งผลให้หลักสูตรที่จัดทำขึ้นมีคุณภาพและจะมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

2. การจัดทำคำอธิบายรายวิชา

2.1 ผลจากการวิจัยพบว่า มีการจัดทำเนื้อหาของคำอธิบายรายวิชาได้ดีมาก ครอบคลุม และมีความน่าสนใจ อีกทั้งยังสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการเรียนรู้ ซึ่งสอดคล้องกับ Judith (1997, pp. 14-19) ที่กล่าวถึงบทบาทของคำอธิบายรายวิชาไว้ว่า คำอธิบายรายวิชาเป็นสื่อกลางให้เกิดการเชื่อมโยงกันระหว่างผู้เรียนและผู้สอน ช่วยทำให้ผู้เรียนเห็นภาพและเข้าใจบริบทของการเรียนรู้ในรายวิชานั้นๆ ทั้งยังเป็นการกำหนดกรอบความคิดเพื่อจัดระเบียบเนื้อหาทำให้ผู้เรียนเกิดความสนใจต่อสิ่งที่จะเรียนรู้มากขึ้นและสร้างกระบวนการเรียนรู้ที่ง่ายยิ่งขึ้น

2.2 ผลจากการวิจัยพบว่า ผู้ทรงคุณวุฒิได้มีข้อเสนอแนะเพิ่มเติมให้ผู้วิจัยสอดแทรกเนื้อหาด้านคุณธรรม จริยธรรม ความพอเพียง และทักษะชีวิตเข้าไปในบางหน่วยการเรียนรู้ด้วย ผู้วิจัยเห็นด้วยอย่างยิ่งต่อข้อเสนอแนะดังกล่าว และได้ทำการเพิ่มเติมเนื้อหาด้านคุณธรรมจริยธรรม ความพอเพียง และทักษะชีวิต เข้าไปในบทเรียนแล้วตามคำแนะนำของผู้ทรงคุณวุฒิ ไชยพร เรืองแหล้ (2556) ได้นิยามคำว่า คุณธรรมจริยธรรม ไว้ว่า หมายถึงหลักแห่งการประพฤติดีอันเนื่องมาจากคุณงามความดีในจิตใจและเป็นพฤติกรรมที่แสดงออกตามจิตสำนึกที่ถูกต้องดีงาม ถือเป็นพื้นฐานสำคัญของบุคคลที่จะนำมาซึ่งความสงบสุขและเจริญก้าวหน้าในสังคมนั้นๆ

3. การจัดทำหน่วยการเรียนรู้

3.1 ข้อคิดเห็นเพิ่มเติมจากผู้ทรงคุณวุฒิและผลจากการวิจัยพบว่า ชื่อของหน่วยการเรียนรู้ เนื้อหาตลอดจนกระบวนการเรียนรู้ มีความน่าสนใจมาก สามารถดึงดูดความสนใจของผู้เรียนได้เป็นอย่างดีและเป็นการ

กระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ ดังที่ นาตยา ปิลันธนานนท์ (2546, น. 51-52) ได้กล่าวถึงลักษณะของหน่วยการเรียนรู้ที่ดีและมีคุณภาพไว้ว่า จำเป็นจะต้องสร้างให้มีความท้าทาย ดึงดูดความสนใจ และสอดคล้องกับประสบการณ์ของผู้เรียน เพื่อให้ผู้เรียนรู้สึกว่าสามารถเข้าถึงสาระความรู้ต่างๆในหน่วยการเรียนรู้ดังกล่าวได้ไม่ยากจนเกินไป นอกจากนี้การบูรณาการหน่วยการเรียนรู้ต่างๆเข้ากับกลุ่มสาระการเรียนรู้อื่นๆก็ถือเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งต่อการจัดการเรียนรู้

3.2 ผลจากการวิจัยพบว่า ผู้ทรงคุณวุฒิได้มีข้อเสนอแนะเพิ่มเติมให้ผู้วิจัยเรียงลำดับหน่วยการเรียนรู้ต่างๆ และจัดลำดับเนื้อหาให้มีความสอดคล้องกัน เช่น 1) การวาดภาพ 2) การระบายสี 3) การปั้นนูนต่ำ 4) การปั้นนูนสูง 5) งานสื่อผสม ผู้วิจัยเห็นด้วยต่อข้อเสนอแนะดังกล่าวและได้ปรับเปลี่ยนการจัดลำดับเนื้อหาให้เป็นไปตามคำแนะนำดังกล่าว ทั้งนี้หลักการดังกล่าวยังสอดคล้องกับการเรียนการสอนในรายวิชาทัศนศิลป์ตามที่ สุชาติ เถาทอง และคณะ (2557, น. 5-8) ที่ได้แบ่งประเภทของผลงานศิลปะด้านทัศนศิลป์ออกเป็น 4 ประเภท ได้แก่ จิตรกรรม (Painting) ประติมากรรม (Sculpture) สถาปัตยกรรม (Architecture) และภาพพิมพ์ (Print making) ทั้งนี้การจัดการเรียนการสอนของงานทัศนศิลป์แต่ละประเภทจำเป็นจะต้องมีการจัดลำดับการเรียนรู้จากทักษะพื้นฐานก่อนแล้วจึงเรียนรู้ทักษะที่ซับซ้อนที่สุด กล่าวคือ ผู้เรียนควรเริ่มเรียนจากการวาดภาพ การระบายสี การปั้นนูนต่ำ การปั้นนูนสูง แล้วจึงมาเรียนรู้งานสื่อผสมตามลำดับ

3.3 ผลการวิจัยพบว่า ผู้ทรงคุณวุฒิได้มีข้อเสนอแนะเพิ่มเติมเกี่ยวกับการขาดความสอดคล้องของเนื้อหาและจำนวนคาบเรียนของหน่วยการเรียนรู้บางหน่วย ในส่วนนี้ผู้วิจัยไม่ได้ทำการแก้ไขตามคำแนะนำของผู้ทรงคุณวุฒิ เนื่องจากมีความคิดเห็นว่า ในการเรียนการสอนจริง ผู้สอนสามารถปรับเปลี่ยนเนื้อหาและระยะเวลาของการสอนให้เหมาะสมและสอดคล้องกันได้

4. แหล่งการเรียนรู้

4.1 ผลจากการวิจัยพบว่า แหล่งเรียนรู้ต่างๆในหลักสูตรช่วยให้นักเรียนสามารถเชื่อมโยงสิ่งที่ได้เรียนรู้และเกิดการประยุกต์ต่อยอดจากการเรียนรู้ได้ แหล่งการเรียนรู้ที่จัดเตรียมให้แก่ผู้เรียนมีความเหมาะสมกับเนื้อหาในแต่ละหน่วยการเรียนรู้ มีความหลากหลาย ถูกต้อง และสามารถเข้าถึงได้อย่างรวดเร็ว ส่งผลให้ผู้เรียนสามารถเข้าใจถึงธรรมชาติของวิชาทัศนศิลป์ได้ง่ายและมากยิ่งขึ้น สอดคล้องกับงานวิจัยของ เพ็ญผกา ทัดทอง (2557) ที่ให้ความสำคัญของสื่อการเรียนรู้ โดยในการวิจัยนั้นได้ใช้สื่อและแหล่งการเรียนรู้ออนไลน์ต่างๆ ในการพัฒนาการเรียนการสอนทัศนศิลป์ พบว่า การใช้แหล่งการเรียนรู้ออนไลน์ อาทิ กูเกิ้ล (Google) ยูทูบ (Youtube) เป็นสื่อประกอบการเรียนการสอนทัศนศิลป์ทำให้ผู้เรียนมีพัฒนาการทางด้านสติปัญญาและความคิดริเริ่มสร้างสรรค์สูงขึ้นถึงร้อยละ 83.33 ทั้งนี้การใช้สื่อดังกล่าวยังกระตุ้นการเรียนรู้ของผู้เรียน ส่งเสริมให้พวกเขาเกิดการเรียนรู้ด้วยตนเอง ค้นหาความรู้ที่ทันสมัยอยู่เสมอ และฝึกหาข้อมูลความรู้ต่างๆจากอินเทอร์เน็ตอย่างเกิดประโยชน์สูงสุด

4.2 ผลการวิจัยพบว่า ผู้ทรงคุณวุฒิได้มีข้อเสนอแนะเพิ่มเติมที่เป็นประโยชน์อย่างยิ่งโดยกล่าวว่า ควรมีการเชิญวิทยากรท้องถิ่นแขนงต่างๆ หรือ ศิลปิน ปราชญ์ชาวบ้าน และปราชญ์ภูมิปัญญา มาให้แง่คิดในการสร้างจิตสำนึกให้ผู้เรียนเห็นคุณค่าของทัศนศิลป์ และสร้างแรงบันดาลใจเพื่อเป็นแนวทางในการสร้างอาชีพให้แก่ผู้เรียน

ในอนาคต ผู้วิจัยเห็นด้วยต่อข้อเสนอแนะดังกล่าวของผู้ทรงคุณวุฒิและเล็งเห็นความสำคัญของวิทยากรท้องถิ่นที่เชี่ยวชาญในศิลปะพื้นบ้าน อาทิ ช่างแกะสลักหนังตะลุง ช่างจักสาน ช่างปั้นเครื่องดินเผา เป็นต้น

4.3 ผลการวิจัยพบว่า ผู้ทรงคุณวุฒิได้เสนอแนะให้มีการจัดทัศนศึกษาให้ผู้เรียนได้มีโอกาสไปเยี่ยมชมหอศิลป์ในจังหวัดกรุงเทพมหานครหรือหอศิลป์ภายในจังหวัด 1 ครั้งต่อ 1 ปีการศึกษา ผู้วิจัยเห็นด้วยต่อข้อเสนอแนะดังกล่าว เนื่องจากถือเป็นแนวคิดที่ดีและสร้างสรรค์อย่างยิ่งในการเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้มีประสบการณ์ตรง กระตุ้นความสามารถในการจดจำสาระความรู้ต่างๆได้อย่างแม่นยำ และเกิดความประทับใจในการเรียนรู้มากยิ่งขึ้น เป็นหนึ่งในการจัดการเรียนการสอนที่สร้างโอกาสให้ผู้เรียนได้มีความรู้และประสบการณ์ตรง สามารถเชื่อมโยงความรู้ให้เข้ากับสภาพความเป็นจริง ซึ่งสอดคล้องกับหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน ในการจัดทัศนศึกษานั้นสถานศึกษาจำเป็นจะต้องสร้างความร่วมมือกับพ่อแม่ผู้ปกครองและบุคคลในชุมชน เพื่อเป็นการพัฒนาการศึกษาอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน (กรมวิชาการ, 2544 อ้างถึงใน ฐิติศันส์ พากย์สุขี, 2547) สอดคล้องกับสุรีพันธ์ เกียนวัฒนา (2540) ที่กล่าวถึงบทบาทและความสำคัญของการจัดทัศนศึกษาว่า เป็นกิจกรรมเสริมหลักสูตรที่ช่วยให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์ตรง จากแหล่งเรียนรู้ ส่งผลให้เกิดพัฒนาการต่างๆรอบด้าน ทั้งด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา เป็นการฝึกให้ผู้เรียนเรียนรู้ด้วยตนเองซึ่งเป็นการเรียนรู้อย่างแท้จริง

ข้อเสนอแนะ

ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ 2 ประเด็น คือ การนำผลจากงานวิจัยนี้ไปใช้ และการวิจัยครั้งต่อไป ดังนี้

1. การนำผลจากงานวิจัยนี้ไปใช้

มีข้อเสนอแนะดังนี้

1.1 การพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาที่ดีและมีประสิทธิภาพนั้น บุคลากรหลากหลายฝ่ายจำเป็นต้องให้ความร่วมมือและเข้ามามีบทบาทในกระบวนการพัฒนาหลักสูตร กล่าวคือ ผู้บริหารสถานศึกษา ครูฝ่ายวิชาการ ครูผู้สอน รวมถึงบุคลากรอื่นๆที่มีส่วนเกี่ยวข้องจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีความรู้และเข้าใจด้านการพัฒนาหลักสูตร ทั้งนี้เพื่อจะได้กำหนดทิศทางในการจัดทำหลักสูตรให้มีความสอดคล้องกับบริบทต่างๆ ทางโรงเรียน ชุมชน และตัวผู้เรียนเอง อันจะนำไปสู่การจัดการเรียนการสอนที่เกิดประโยชน์สูงสุดต่อผู้เรียน หลักสูตรทัศนศิลป์ที่พัฒนาขึ้นเป็นหลักสูตรที่จัดทำขึ้นเพื่อนำไปใช้กับสถานศึกษาแห่งหนึ่งเท่านั้น ดังนั้นการนำหลักสูตรนี้ไปใช้กับสถานศึกษาอื่นๆ ผู้นำหลักสูตรไปใช้ควรมีการปรับเปลี่ยนบางแง่มุมหรือองค์ประกอบของหลักสูตรให้มีความสอดคล้องและตรงตามบริบทของสถานศึกษาและชุมชนนั้นๆ

1.2 ในช่วงที่มีการปิดภาคเรียน ครูผู้สอนรวมถึงบุคลากรทางการศึกษาต่างๆที่มีส่วนเกี่ยวข้องสามารถใช้ช่วงเวลานี้ในการศึกษาหาข้อมูล ทำความเข้าใจ ระดมความคิด และกำหนดเป้าหมาย รวมถึงขั้นตอนต่างๆของการเตรียมการวางแผนการจัดการเรียนรู้ต่างๆ อย่างเต็มที่ รวมทั้งตรวจสอบและสร้างความเข้าใจกับแหล่งเรียนรู้ที่มีอยู่ในหลักสูตรล่วงหน้าเพื่อให้การนำหลักสูตรไปใช้เกิดประโยชน์และประสิทธิภาพต่อการเรียนรู้ของผู้เรียนได้อย่างสูงสุด

1.3 ในการประเมินหลักสูตร ผู้วิจัยจำเป็นจะต้องเลือกประเด็นหรือบทเรียนให้เหมาะสมกับผู้ประเมิน กล่าวคือ ควรมีการเสนอเรื่องที่จะประเมินให้ตรงตามระดับความรู้และความเชี่ยวชาญของผู้ทรงคุณวุฒิ แต่อย่างไรก็ตามการที่มีผู้ทรงคุณวุฒิที่หลากหลายระดับความรู้หรือความเชี่ยวชาญมาเป็นผู้ประเมินโครงสร้างหลักสูตรส่งผลทั้งที่เป็นผลดีและผลเสียได้อย่างแตกต่างกัน อาทิ การนำเนื้อเรื่องของผู้เรียนระดับมัธยมศึกษาไปให้อาจารย์ระดับมหาวิทยาลัยเป็นผู้ประเมิน อาจส่งผลให้คำแนะนำบางประการไม่ตรงตามบริบทของการเรียนระดับมัธยมศึกษาในบางด้าน ทำให้ได้ข้อเสนอแนะที่ต่างจากผู้ทรงคุณวุฒิท่านอื่น

1.4 คำแนะนำบางประการจากผู้ทรงคุณวุฒิมีประโยชน์ต่อการพัฒนาและนำหลักสูตรไปใช้เป็นอย่างมาก แต่ในบางประเด็นอาจไม่สามารถนำมาใช้ได้จริง เนื่องจากโรงเรียนในประเทศไทยหลายแห่ง โดยเฉพาะโรงเรียนในพื้นที่ชนบทไม่มีความพร้อมในการรองรับคำแนะนำดังกล่าวได้ อย่างไรก็ตามหากโรงเรียนใดมีความพร้อมที่จะรองรับข้อเสนอแนะดังกล่าวและสามารถนำไปปฏิบัติได้อย่างแท้จริง จะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งและก่อให้เกิดการเรียนรู้ที่สมบูรณ์แบบได้ในที่สุด

1.5 การให้คำแนะนำหรือการประเมินจากผู้ทรงคุณวุฒิที่ดำรงตำแหน่งศึกษานิเทศก์ มักจะเป็นการแนะนำที่อยู่ภายใต้กรอบนโยบายทางการศึกษาเป็นหลัก ข้อเสนอแนะบางประการเป็นการปิดกั้นความคิดที่ถือเป็นแนวความคิดที่สร้างสรรค์ หรือแนวคิดแบบก้าวหน้าของครูผู้สอน ดังนั้นผู้สอนควรรู้จักที่จะประยุกต์แนวทางการจัดการเรียนรู้ นำเอาข้อดีและข้อเสียของแต่ละข้อเสนอแนะมาปรับใช้ให้เหมาะสมและเกิดประโยชน์สูงสุดแก่ผู้เรียน

2. การวิจัยครั้งต่อไป

มีข้อเสนอแนะดังนี้

2.1 ควรมีการวิจัยเพื่อปรับปรุงหลักสูตรให้มีความทันสมัยอยู่เสมอ ทันตามการเปลี่ยนแปลงของกระแสโลก และตรงตามแนวการศึกษาในปัจจุบันให้มากที่สุด รวมทั้งควรจัดทำหลักสูตรให้เหมาะสมกับบริบทต่างๆทางการเรียนรู้ของผู้เรียน อาทิ บริบทของโรงเรียน ชุมชน และท้องถิ่น เป็นต้น

2.2 ควรมีการศึกษาวิจัยและพัฒนาหลักสูตรทัศนศิลป์แบบบูรณาการร่วมกับกลุ่มสาระการเรียนรู้อื่นๆ ในระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย

2.3 ควรมีการวิจัยและพัฒนาหลักสูตรตามรูปแบบของงานวิจัยนี้กับกลุ่มสาระการเรียนรู้อื่น

บรรณานุกรม

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ. (2543). *กิจกรรมส่งเสริมการอ่าน.* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.

_____. (2544). *หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช 2544.* กรุงเทพฯ: พัฒนาคุณภาพวิชาการ (พว).

_____. (2551). *แนวทางการบริหารจัดการหลักสูตรตามหลักสูตรแกนกลาง การศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช 2551.* กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ. (2551). *หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551.* กรุงเทพฯ: ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.

ไชยพร เรืองแหล้. (2556). *บทบาทของสถานศึกษาในการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมแก่นักเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การประถมศึกษา ขอนแก่น เขต 1.* (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์). มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, กรุงเทพมหานคร.

ฐิติศันส์ พากย์สุขี. (2547). *ผลการสอนทัศนศิลป์โดยบูรณาการการจัดการศึกษานอกสถานที่ที่มีต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น.* (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพมหานคร.

นาตยา ปิลันธนานนท์. (2545). *จากมาตรฐานสู่ชั้นเรียน.* กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช.

นาตยา ปิลันธนานนท์. (2546). *จากหลักสูตรสู่หน่วยการเรียน.* กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช.

เพ็ญผกา ทัดทอง. (2557). การศึกษาการใช้แหล่งเรียนรู้ออนไลน์ที่ส่งเสริมการเรียนการสอนทัศนศิลป์ ระดับประถมศึกษาในกรุงเทพมหานครบ [ข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์]. *วารสารอิเล็กทรอนิกส์ทางการศึกษา.* 10(2), 496-507.

รุ่งนภา นุตราวงศ์. (2547). *แนวทางการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาแบบอิงมาตรฐาน.* กรุงเทพฯ: สำนักงาน-คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ.

วัฒนา หอมสมบัติ. (2543). *ทฤษฎีการปฏิบัติแผนการสอนที่เน้นนักเรียนเป็นศูนย์กลาง.* อุบลราชธานี: อุบลกิจออฟเซทการพิมพ์.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2549). *พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545.* ปทุมธานี: บริษัทสกายบุ๊คส์.

สุชาติ เถาทอง และคณะ. (2557). *หนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐาน ทัศนศิลป์ ม.1 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ.* กรุงเทพฯ : อักษรเจริญทัศน์.

สุรีพันธุ์ เกียนวัฒนา. (2540). การจัดทัศนศึกษาแบบสหวิทยาการ. *วารสารศึกษาศาสตร์ปริทัศน์, 12*(3), 25-45.

Grunert, J. (1997). *The course syllabus: A learning-centered approach.* Bolton, MA: Anker Publishing Company, Inc.